

Наталія Бак

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

Марина Соколюк

студентка гр. 272-1,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ: ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

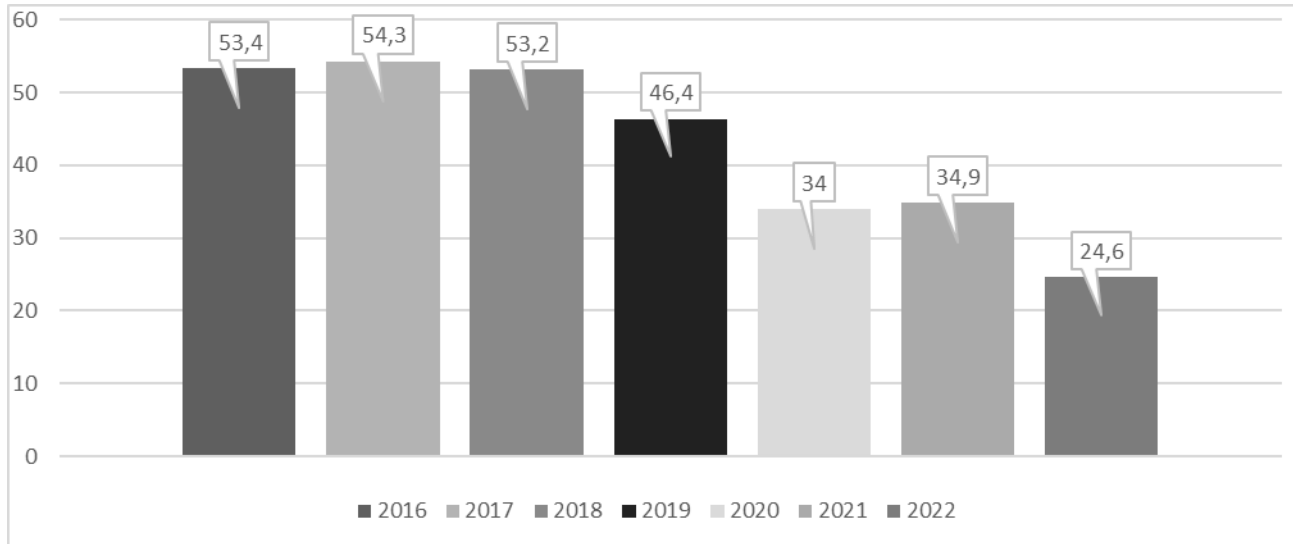
Завдяки особливостям політичного устрою, бюджетна система України є дворівневою, відповідно, представлена Державним бюджетом і місцевими бюджетами. Бюджети містять затверджені законодавчими органами відповідних рівнів статті доходів і видатків, які необхідні для забезпечення виконання загальнодержавними органами влади та органами місцевого самоврядування функцій і повноважень в інтересах розвитку країни в цілому та окремих її територій. З погляду належного ресурсного забезпечення, збалансування таких інтересів досягається в ході встановлення пріоритетів бюджетної політики та забезпечення їх досягнення.

Невід'ємною складовою бюджетної політики демократичного уряду залишається організація відносин між рівнями бюджетної системи. В Україні учасниками міжбюджетних відносин виступають органи влади різних рівнів, задіюючи Державний бюджет і місцеві бюджети. Так, з 1950 місцевих бюджетів прями взаємовідносини з Державним бюджетом у 2022 році встановили 1582 бюджети, у тому числі 1438 бюджетів територіальних громад [3].

Міжбюджетні відносини потребують дієвого механізму задля забезпечення досягнення ефективного перерозподілу фінансових ресурсів держави. Сьогодні взаємні розрахунки та міжбюджетні позички втратили свою актуальність. Тому єдиним вагомим інструментом регулювання міжбюджетних відносин в Україні залишаються міжбюджетні трансферти. Їхнє застосування зорієнтоване на збалансування дохідної та видаткової статей місцевих бюджетів, активізацію стимулюючого впливу бюджетних ресурсів на розвиток територіальних громад, забезпечення виконання органами місцевого самоврядування делегованих центральною владою повноважень [4].

Фактично міжбюджетні трансферти є потоками коштів, котрі впродовж фінансового року передаються від одного бюджету до іншого на засадах безоплатності та неповоротності. Роль міжбюджетних трансфертів полягає у врегулюванні та збалансуванні бюджетних потреб і можливостей органів місцевого самоврядування. Іншими словами, ефективне застосування такого інструменту міжбюджетних відносин дозволяє максимально мінімізувати фінансові диспропорції територій, які зумовлені ступенем спроможності громади наповнити власний бюджет для самостійного покриття видаткових потреб.

Аналіз даних щодо частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів в Україні за останні роки (рис. 1) дозволяє зробити однозначний висновок про зменшення їхньої ролі при формуванні фінансових можливостей органів місцевого самоврядування (з 53,4% у 2016 р. до 34,9% у передвоєнному 2021 р.). Особливих змін такий стан справ зазнав у 2022 році: частка міжбюджетних трансфертів не досягла й чверті доходів місцевих бюджетів.

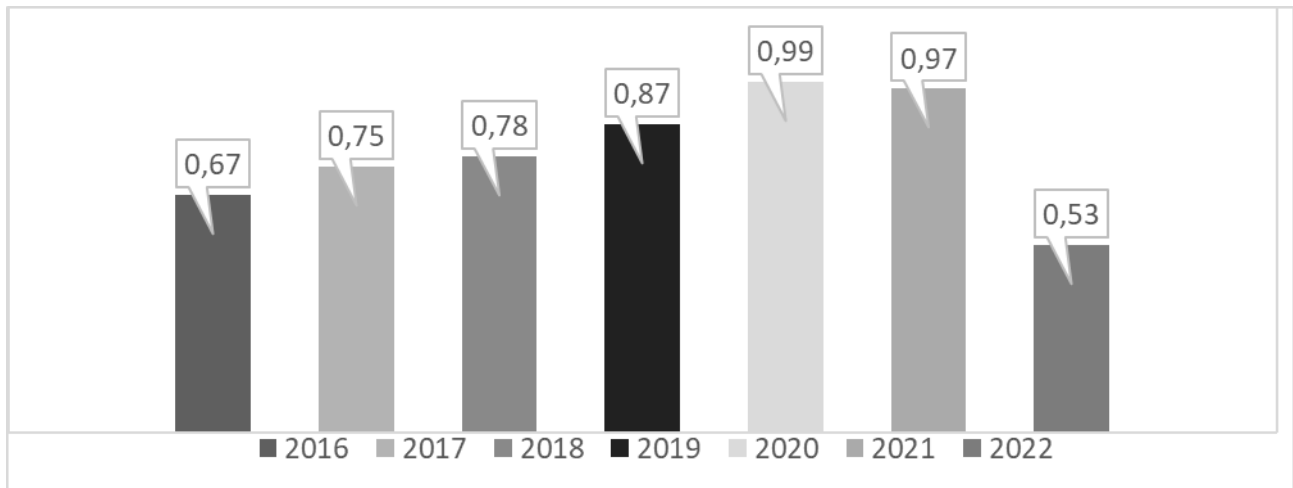
Рис. 1. Частка міжбюджетних трансфертів у дохідній частині місцевих бюджетів України, % загального обсягу доходів

Примітка: розраховано авторами на основі [3].

З погляду досягнення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, такий показник можна було б вважати успіхом механізму регулювання міжбюджетних відносин. Натомість автори схильні вважати, що виявлений результат міжбюджетного перерозподілу коштів зумовлений загостренням потреби у видатках на потреби оборони країни. Також масштаб міжбюджетних відносин об'єктивно був звужений через окупацію частини території України та ведення активних бойових дій у ряді областей [2].

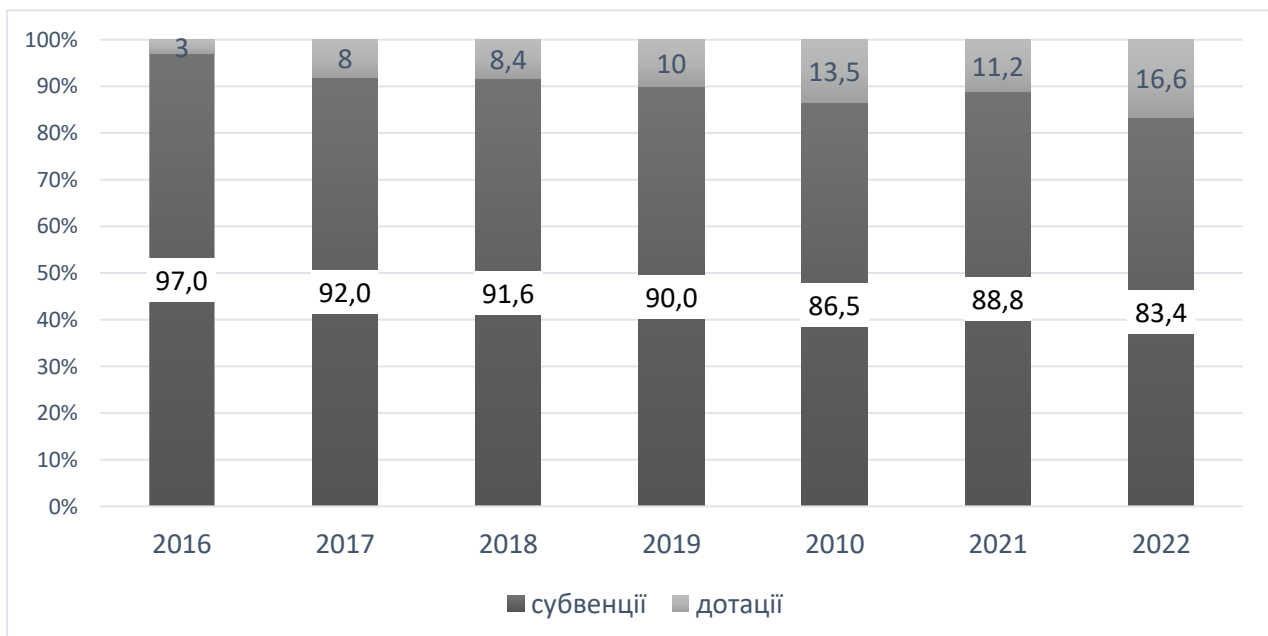
Важлива особливість міжбюджетних трансфертів – їхня двозначність, тобто вихідні потоки одного бюджету є вхідними потоками іншого [4]. Проте для центральних органів влади в Україні вхідні трансферти відіграють мізерну роль – не більше 1% усього обсягу доходів Державного бюджету України (рис. 2). У 2022 році цей показник зменшився майже вдвічі, до 0,53%, зокрема й через те, що в надскладних обставинах держава пішла на вимушений крок, дозволивши органам місцевого самоврядування залишати реверсну дотацію у власних бюджетах.

Реверсні дотації уособлюють висхідний рух трансфертів, тобто фінансовий потік спрямований від місцевих бюджетів до Державного бюджету України. Також існує горизонтальний канал руху коштів – від одного місцевого бюджету до іншого.

Рис. 2. Частка міжбюджетних трансфертів у дохідній частині Державного бюджету України, % загального обсягу доходів
Примітка: розраховано авторами на основі [1].

Ратифікація Україною Європейської хартії місцевого самоврядування в 1996 році об'єктивно зумовлює надання трансфертів з Державного бюджету України місцевим бюджетам, насамперед, на засадах нецільового спрямування коштів [1, стаття 9] у формі базової дотації. Проте така автономія органів місцевого самоврядування щодо розпорядження закумуляованими фінансовими ресурсами в Україні тривалий час залишалася досить низькою. Навіть за результатами проведення реформи бюджетної децентралізації частку базової дотації в складі отриманих місцевими бюджетами трансфертів вдалося збільшити тільки до 11,2% у 2021 році (рис. 3).

Рис. 3. Структура міжбюджетних трансфертів, отриманих місцевими бюджетами України в 2016-2022 рр., %
Примітка: розраховано авторами на основі [3].

Хоча в 2022 році цей показник зріс до 16,6%, проте його основним чинником вважаємо стан виконання плану по перерахуванню міжбюджетних трансфертів. Адже уточнені планові показники надання субвенцій місцевим бюджетам з Державного бюджету України були виконані тільки на 75,2% [3], що й підвищило частку базової дотації в їх сукупному обсязі.

Отже, незважаючи на потенційну різноманітність форм прояву міжбюджетних відносин, в умовах воєнного стану основним інструментом їх організації та регулювання залишаються трансферти. Одночасно, в 2022 році з'явилися об'єктивно обумовлені нові результати застосування останніх: зменшення ролі міжбюджетних трансфертів при формуванні доходів як Державного, так і місцевих бюджетів; зростання частки нецільових трансфертів у структурі отриманих місцевими бюджетами фінансових допомог; акумулювання реверсної дотації місцевими бюджетами – донорами Державного бюджету України. Такі зміни в міжбюджетних відносинах, з одного боку, вказують на зменшення залежності органів місцевого самоврядування від центральних органів влади при формуванні власної фінансової бази, а з іншого, - актуалізують завдання по нарощуванню дохідного потенціалу територій, зростанню ефективності використання бюджетних ресурсів територіальних громад і підвищенню рівня відповідальності органів місцевого самоврядування за забезпечення місцевого фінансово-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15 жовт. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 17.04.2023).
2. Західна О., Бундз Н. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12 (112). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5670/5548> (дата звернення: 14.04.2023).
3. Open Budget: *веб-сайт*. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2023).
4. Польова О. Міжбюджетні відносини як інструмент механізму розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-37> (дата звернення: 14.04.2023).